PEDAGOGIK FASILITATSIYA ASOSIDA TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH (OTM MISOLIDA)

Xamdamova Gulhayo Xoshimovna

Toshkent shahar Yashnobod tumani

282-maktab o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda oliy ta’lim muassasalarida pedagogik fasilitatsiya mexanizmlari orqali talabalarning mustaqil ta’lim faoliyatini tashkil etish va boshqarish metodikasini takomillashtirish masalalari ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. IMRAD tuzilmasi asosida tayyorlangan tadqiqotda ta’lim jarayonini yengillashtirish, talabalarning o‘z-o‘zini refleksiyasi hamda kognitiv faolligini oshirishga qaratilgan fasilitativ model taklif etilgan. Amaliy tajriba-sinov ishlari natijasida fasilitator-o‘qituvchi yondashuvi talabalarning mustaqil bilim olish kompetensiyasi va muammoli topshiriqlarni hal etish ko‘rsatkichlarini sezilarli darajada oshirishi isbotlangan.

Kalit so‘zlar: pedagogik fasilitatsiya, mustaqil ish, oliy ta’lim, fasilitator, kognitiv faollik, refleksiv-baholash, scaffolding, interfaol ta’lim.

АННОТАЦИЯ

В данной тезисной работе научно и практически проанализированы вопросы совершенствования методики организации и управления самостоятельной работой студентов в высших учебных заведениях на основе механизмов педагогической фасилитации. В исследовании, подготовленном на основе структуры IMRAD, предложена фасилитационная модель, направленная на облегчение учебного процесса, развитие саморефлексии и повышение когнитивной активности студентов. Результаты опытно-экспериментальной работы доказывают, что подход «преподаватель-фасилитатор» существенно

повышает компетенцию самостоятельного приобретения знаний и показатели решения проблемных задач у студентов.

Ключевые слова: педагогическая фасилитация, самостоятельная работа, высшее образование, фасилитатор, когнитивная активность, рефлексивно-оценочный, скаффолдинг, интерактивное обучение.

ABSTRACT

This thesis provides a scientific and practical analysis of improving the methodology of organizing and managing students' independent learning activities in higher education institutions through pedagogical facilitation mechanisms. Based on the IMRAD structure, the study proposes a facilitative model aimed at easing the learning process, enhancing students' self-reflection, and boosting their cognitive activity. The results of the experimental work demonstrate that the "teacher-facilitator" approach significantly increases students' competence in autonomous knowledge acquisition and their performance in solving complex problem-based tasks.

Keywords: pedagogical facilitation, independent study, higher education, facilitator, cognitive activity, reflective evaluation, scaffolding, interactive learning.

- **1. KIRISH (INTRODUCTION)**

Oliy ta’lim tizimida kredit-modul tizimining keng joriy etilishi talabalar tomonidan mustaqil o‘zlashtirilishi lozim bo‘lgan o‘quv yuklamasi hajmining ortishiga olib keldi. Hozirgi ta’lim paratigmasida talabaga tayyor bilimlarni uzatish emas, balki ularni mustaqil izlanishga, axborotlarni tahlil qilishga hamda muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga o‘rgatish bosh mezon hisoblanadi. biroq, amaliyotda talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishda reproduktiv (shunchaki topshiriqni ko‘chirish yoki yodlash) usullarning ulushi yuqoriligicha qolmoqda.

Pedagogik fasilitatsiya (ingl. *facilitate* – yengillashtirish, yordam berish) – bu o‘qituvchining doimiy nazorat qiluvchi va buyruq beruvchi pozitsiyasidan vositachi, yo‘naltiruvchi va pedagogik-psixologik qo‘llab-quvvatlovchi (fasilitator) pozitsiyasiga o‘tishidir. Insonparvarlik psixologiyasi va pedagogikasi namoyandalari

(K. Rodjers, A. Maslou, L. Vygotskiyning "Yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi) fikriga ko‘ra, bilim olish jarayoni shaxsiy munosabatlar va qulay psixologik muhitda samarali kechadi.

Tadqiqotning maqsadi – OTMlarda pedagogik fasilitatsiya tamoyillariga tayangan holda talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishning takomillashtirilgan metodik modelini ishlab chiqish hamda uning samaradorligini amaliyotda asoslab berishdan iborat.

- **2. METODLAR (METHODS)**

Tadqiqot jarayonida kompleks ilmiy-pedagogik va statistik metodlar majmuasidan foydalanildi:

1. **Nazaariy tahlil va umumlashtirish:** Pedagogik, psixologik hamda metodik adabiyotlar, OAK talablari va xalqaro tajriba (Scaffolding va Peer-review texnologiyalari) tahlil qilindi.

2. **Pedagogik kuzatuv va so‘rovnoma:** Talabalarning mustaqil ishga bo‘lgan motivatsiyasi hamda pedagogik fasilitatorga bo‘lgan ehtiyojini aniqlash uchun so‘rovnomalar o‘tkazildi.

3. **Pedagogik tajriba-sinov:** OTM pedagogika va matematika yo‘nalishlari talabalari o‘rtasida (Nazorat guruhi – NG va Tajriba guruhi – TG) tajriba-sinov ishlari tashkil etildi.

Pedagogik fasilitatsiyaga asoslangan mustaqil ishlarni tashkil etishning **takomillashtirilgan 3 bosqichli modeli**:

- **1-bosqich: Motivatsion-maqsadli fasilitatsiya.** Mustaqil ish topshiriqlari qat’iy doiradagi nazariy savollardan emas, balki hayotiy modellar (case-study, loyihaga yo‘naltirilgan topshiriqlar) shaklida shakllantiriladi. O‘qituvchi talabalarda topshiriqning amaliy qiymatini anglashga ko‘maklashadi.
- **2-bosqich: Kognitiv-yo‘naltiruvchi fasilitatsiya (Scaffolding).** O‘qituvchi tayyor javobni bermaydi. Ishni bajarish jarayonida muammoga duch kelgan talabaga yo‘naltiruvchi gipotezalar, algoritmik xaritalar va metodik tavsiyalar orqali bilvosita yordam beriladi.

- **3-bosqich: Refleksiv-baholash fasilitatsiyasi.** An’anaviy bir tomonlama baholash o‘rniga o‘z-o‘zini baholash (self-assessment) va tengdoshlarini baholash (*peer-review*) mexanizmlari joriy etiladi.

- **3. NATIJALAR (RESULTS)**

Tajriba-sinov ishlari bosqichida Tajriba guruhi (TG) talabalariga mustaqil ishlar fasilitativ model bo‘yicha, Nazorat guruhi (NG) talabalariga esa an’anaviy topshiriq va topshirish ko‘rinishida tashkil etildi. Talabalarning mustaqil ishni bajarish sifati 3 ta asosiy mezon bo‘yicha baholandi: *Kognitiv-mustaqillik*, *Muammoli vaziyatni tahlil qilish ko‘nikmasi* va *Refleksiv-metakognitiv faollik*.

1-jadval.

Tajriba va nazorat guruhlarining mustaqil ishni bajarish samaradorligi ko‘rsatkichlari (tajriba oxirida, % da)

Mezonlar va darajalar	**Nazorat guruhi (NG, n=62)**	**Tajriba guruhi (TG, n=65)**	**Farq (Δ)**
Yuqori daraja (Ijodiy-mustaqil)	17.7%	38.5%	+20.8%
O‘rta daraja (Izlanuvchan)	48.4%	49.2%	+0.8%
Pash daraja (Reproduktiv-sathiylik)	33.9%	12.3%	-21.6%

Tajriba-sinov natijalari ko‘rsatdiki, TG talabalarida reproduktiv (ko‘chirmachilik) darajasi 33.9% dan 12.3% ga keskin kamaygan. Yuqori (ijodiy va tanqidiy yondashuvchi) darajadagi talabalar ulushi tajriba guruhida **20.8% ga oshgan**.

Metakognitiv so‘rovnoma natijalariga ko‘ra, fasilitator-o‘qituvchi bilan ishlagan talabalarning 84%i mustaqil ishni bajarishda psixologik to‘siqlarni

(muvaffaqiyatsizlikka uchrash qo‘rquvi) oson yengib o‘tganliklarini va topshiriqlarni bajarishga bo‘lgan ichki motivatsiyalari ortganini ta’kidlashgan.

- **4. MUHOKAMA (DISCUSSION)**

Olingan ilmiy va amaliy natijalar pedagogik fasilitatsiya konsepsiyasining ta’lim samaradorligini oshirishdagi o‘rnini to‘liq tasdiqlaydi. An’anaviy modelda o‘qituvchi asosiy bilim manbai va nazorat qiluvchi bo‘lib xizmat qilsa, fasilitativ yondashuvda o‘quv muhiti talabaning shaxsiy rivojlanish trayektoriyasiga moslashtiriladi.

Fasilitatorlik pozitsiyasi o‘qituvchidan quyidagi kompetensiyalarni talab etadi:

- Talabaning subyektiv tajribasini tan olish va hurmat qilish;
- Konstruktiv va empatik muloqot muhitini yaratish;
- Axborot to‘plash, tahlil qilish va qayta ishlash bo‘yicha bilvosita yo‘riqnomalar tayyorlay olish;
- O‘z-o‘zini refleksiyaga undovchi ochiq savollar berish texnikasini egallash.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, fasilitativ topshiriqlar talabalarda ma’lumotlarni ko‘chirish (plagiat) illatiga barham beradi, chunki har bir topshiriq shaxsiy tajriba va tanqidiy tahlilga asoslanadi.

- **XULOSA VA TAVSIYALAR (CONCLUSION)**

1. OTMlarda talabalarning mustaqil ishlarini pedagogik fasilitatsiya asosida tashkil etish ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiquvchi muhim metodik resurs hisoblanadi.

2. Fasilitativ model talabalarning mustaqilligi, refleksiv fikrlashi hamda kognitiv faolligini oshirib, ularni professional o‘z-o‘zini rivojlantirishga tayyorlaydi.

3. **Amaliy tavsiyalar:**

- OTM professor-o‘qituvchilari uchun fasilitativ muloqot va *scaffolding* texnologiyalari bo‘yicha maxsus treninglar tashkil etish;

- Mustaqil ish topshiriqlarini an’anaviy referatlardan voz kechgan holda keys-stadi, loyihaviy topshiriq va muammoli vaziyatlar ko‘rinishida qayta ko‘rib chiqish;
- Baholash tizimiga talabalarning o‘z-o‘zini va bir-birini baholash (Peer-review) komponentlarini kengroq joriy etish.

- **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)**

1. Rodjers K.R. *Lichnostnaya forma preobrazovaniya obrazovaniya.* – M.: Progress, 2019. – 238 s.

2. Vygotskiy L.S. *Pedagogicheskaya psixologiya.* – M.: Pedagogika-Press, 2018. – 536 s.

3. Muslimov N.A. *Oliy ta’lim muassasalari o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish.* – T.: Fan va texnologiya, 2021. – 240 b.

4. Xodjayev B.X. *Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti.* – T.: Sano-standart, 2020. – 312 b.

5. Scaffolding Educational Approaches in Higher Education / J. Smith, A. Brown // *Journal of Educational Psychology.* – 2022. – Vol. 114, No. 3. – P. 412–425.